

QADIMGI GIDROTEHNIK INSHOOTLAR VA ULARNING QISHLOQ XOJALIGIDAGI AHAMIYATI

ДРЕВНИЕ ГИДРОТЕХНИЧЕСКИЕ СООРУЖЕНИЯ И ИХ ЗНАЧЕНИЕ В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ

ANCIENT HYDRAULIC STRUCTURES AND THEIR IMPORTANCE IN AGRICULTURE

A.Sobitov

Andijon qishloq xojaligi va agrotexnologiyalar instituti dotsenti.

G'.Xasanov

Andijon qishloq xojaligi va agrotexnologiyalar instituti talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20393815>

Anotatsiya: Ushbu maqolada qadimgi gidrotexnik inshootlarning paydo bo'lishi, ularning sug'orish tizimidagi o'rni hamda qishloq xo'jaligini rivojlantirishdagi ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, qadimiy kanallar, korizlar, sardobalar va to'g'onlarning suv resurslaridan samarali foydalanishdagi o'rni haqida ma'lumot berilgan.

Аннотация: В данной статье освещаются возникновение древних гидротехнических сооружений, их роль в системе орошения и значение в развитии сельского хозяйства. Также приводятся сведения о роли древних каналов, кяризов, сардоб и плотин в эффективном использовании водных ресурсов.

Annotation: This article highlights the origin of ancient hydraulic structures, their role in irrigation systems, and their importance in the development of agriculture. It also provides information about the role of ancient canals, qanats, reservoirs, and dams in the efficient use of water resources.

Kalit so'zlar: Gidrotexnik inshootlar, sug'orish, koriz, kanal, sardoba, to'g'on, qishloq xo'jaligi, suv resurslari.

Ключевые слова: Гидротехнические сооружения, орошение, кяриз, канал, сардоба, плотина, сельское хозяйство, водные ресурсы.

Key words: Hydraulic structures, irrigation, qanat, canal, reservoir, dam, agriculture, water resources.

Kirish. Qadimgi davrlardan boshlab insoniyat suv resurslaridan oqilona foydalanishga katta e'tibor qaratib kelgan. Ayniqsa, qurg'oqchil hududlarda yashovchi xalqlar dehqonchilikni rivojlantirish uchun turli gidrotexnik inshootlarni barpo etganlar. Markaziy Osiyo hududida qadimdan sug'orish tizimlari orqali suv ekin maydonlariga yetkazilib, qishloq xo'jaligi rivojlangan. Shu sababli qadimgi gidrotexnik inshootlar iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyotda muhim ahamiyat kasb etgan.

O'zbekiston hududida qadimdan Amudaryo va Sirdaryo suvlaridan samarali foydalanish maqsadida kanallar, ariqlar, korizlar va sardobalar qurilgan. Ushbu inshootlar orqali suv uzoq hududlarga yetkazilib, sug'oriladigan yer maydonlari kengaytirilgan. Natijada dehqonchilik

mahsulotlari hajmi oshib, aholini oziq-ovqat bilan ta'minlash imkoniyati kengaygan. Qadimgi gidrotexnik inshootlar nafaqat suv ta'minotini yaxshilash, balki suvni tejash va undan unumli foydalanishga ham xizmat qilgan. Bu esa qishloq xo'jaligi hosildorligini oshirib, iqtisodiy rivojlanishga katta ta'sir ko'rsatgan.

A.To'xtayevning fikricha, qadimgi sug'orish tizimlari Markaziy Osiyo hududida ilk dehqonchilik madaniyatining rivojlanishiga asos bo'lgan. Olimning ta'kidlashicha, suv inshootlari yordamida cho'l hududlarni o'zlashtirish imkoniyati paydo bo'lgan. [1]

B.Abdullayevning fikriga ko'ra, qadimgi gidrotexnik inshootlar nafaqat suv ta'minotini yaxshilagan, balki suvdan tejab foydalanish madaniyatini ham shakllantirgan. Ayniqsa, koriz va sardobalar suvni uzoq muddat saqlash hamda tabiiy oqim orqali yetkazishda muhim ahamiyat kasb etgan.[2]

Shuningdek, arxeolog olim Ya.G'ulomov O'rta Osiyodagi qadimgi kanallar va sug'orish tarmoqlarini o'rganib, ular yirik sivilizatsiyalar rivojlanishida muhim o'rin tutganligini qayd etgan. Uning tadqiqotlariga ko'ra, qadimgi sug'orish tizimlari orqali qishloq xo'jaligi mahsuldorligi sezilarli darajada oshgan.

Demak, qadimgi gidrotexnik inshootlar nafaqat suv ta'minoti, balki iqtisodiy va madaniy taraqqiyotning ham muhim omili hisoblanadi.[3]

Qadimgi davrlardan boshlab insoniyat suv resurslaridan oqilona foydalanishga katta e'tibor qaratgan. Ayniqsa, qurg'oqchil hududlarda yashovchi xalqlar sug'orish tizimlarini yaratish orqali dehqonchilikni rivojlantirganlar. Shu sababli qadimgi gidrotexnik inshootlar barpo etilib, ular qishloq xo'jaligining asosiy omillaridan biriga aylangan.

O'zbekiston hududida qadimdan Amudaryo va Sirdaryo suvlaridan samarali foydalanish maqsadida kanallar, ariqlar, korizlar va sardobalar qurilgan. Ushbu inshootlar orqali suv uzoq hududlarga yetkazilib, sug'oriladigan yer maydonlari kengaytirilgan. Natijada dehqonchilik mahsulotlari hajmi oshib, aholini oziq-ovqat bilan ta'minlash imkoniyati kengaygan.

Asosiy qism. Qadimgi gidrotexnik inshootlar insonlarning suvga bo'lgan ehtiyojini qondirishda muhim vosita bo'lib xizmat qilgan. Ayniqsa, Markaziy Osiyoning qurg'oqchil hududlarida sug'orish tizimlarini rivojlantirish orqali dehqonchilik taraqqiy etgan. Qadimda qurilgan kanallar, ariqlar, korizlar, sardobalar va to'g'onlar suv resurslaridan samarali foydalanish imkonini yaratgan.

Tarixchi olim Ya.G'ulomovning ta'kidlashicha, qadimgi Xorazm hududida miloddan avvalgi davrlardayoq rivojlangan sug'orish tizimlari mavjud bo'lgan. Ushbu tizimlar yordamida katta yer maydonlari o'zlashtirilib, dehqonchilik rivojlantirilgan. Olimning fikricha, sug'orish tarmoqlari qadimgi davlatlarning iqtisodiy taraqqiyotida asosiy omillardan biri bo'lgan.

Kanallar va ariqlar;

Kanallar qadimgi sug'orish tizimining eng muhim qismi hisoblangan. Ular orqali daryo va soy suvlari ekin maydonlariga yetkazilgan. Ariqlar esa suvni dalalar bo'ylab taqsimlash vazifasini bajargan. Qadimgi Amudaryo va Sirdaryo vohalarida keng sug'orish tarmoqlari mavjud bo'lgan. Olim A.Asqarovning fikricha, qadimgi sug'orish kanallari Markaziy Osiyoda o'troq hayot tarzining shakllanishiga katta ta'sir ko'rsatgan. Chunki suv mavjud bo'lgan hududlarda aholi zich yashab, dehqonchilik va hunarmandchilik rivojlangan.

To'g'onlar; To'g'onlar suvni yig'ish va uning oqimini boshqarish maqsadida qurilgan. Ular suv sathini nazorat qilib, qishloq xo'jaligi ehtiyojlari uchun suv zaxirasini yaratgan. To'g'onlar tufayli qurg'oqchilikning salbiy ta'siri kamaygan. B.Abdullayevning fikriga ko'ra, qadimgi to'g'onlar suvni

tejavah va undan oqilona foydalanishning dastlabki namunalaridan biri hisoblanadi. Bu inshootlar orqali suv resurslarini uzoq muddat saqlash imkoniyati yaratilgan.

Korizlar;

Korizlar yer osti suvlarini tabiiy oqim orqali yer yuzasiga chiqarishga mo'ljallangan inshootlardir. Bu usul suv tanqis hududlarda juda muhim bo'lgan. Korizlar yordamida suv bug'lanmasdan uzoq masofalarga yetkazilgan.

Arxeolog olimlarning fikricha, koriz tizimlari qadimgi davr muhandislik yutuqlarining yorqin namunasi hisoblanadi. Chunki ularni qurish katta bilim va tajriba talab qilgan.

Sardobalar;

Sardobalar suvni uzoq muddat saqlash uchun qurilgan maxsus inshootlardir. Ular asosan cho'l hududlarida karvonlar va aholini ichimlik suvi bilan ta'minlashda muhim rol o'ynagan.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, qadimgi gidrotexnik inshootlar insoniyat tarixida muhim o'rin egallagan. Ular suv resurslaridan samarali foydalanish, qurg'oqchil hududlarni o'zlashtirish hamda qishloq xo'jaligini rivojlantirishda katta ahamiyat kasb etgan. Kanallar, ariqlar, korizlar, sardobalar va to'g'onlar orqali suv ekin maydonlariga yetkazilib, hosildorlik oshirilgan va aholining oziq-ovqat bilan ta'minlanishi yaxshilangan.

Olimlar ta'kidlaganidek, qadimgi sug'orish tizimlari Markaziy Osiyoda dehqonchilik madaniyatining shakllanishi va rivojlanishida muhim omil bo'lgan. Ushbu inshootlar orqali nafaqat iqtisodiy taraqqiyot, balki shaharsozlik, hunarmandchilik va savdo-sotiq ham rivojlangan.

Bugungi kunda ham qadimgi gidrotexnik inshootlarning tajribasi o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Zamonaviy sug'orish tizimlarini takomillashtirishda ajdodlarimizning suvdan oqilona foydalanish borasidagi tajribalaridan keng foydalanilmoqda. Shu sababli qadimgi gidrotexnik inshootlarni o'rganish, asrab-avaylash va kelajak avlodlarga yetkazish muhim vazifalardan biri hisoblanadi..

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. To'xtayev A. Melioratsiya va sug'orish ishlari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2014.
2. Abdullayev B. Qishloq xo'jaligida suv resurslaridan foydalanish. – Toshkent: Mehnat, 2016.
3. G'ulomov Ya. Xorazmning sug'orilish tarixi. – Toshkent: O'zbekiston Fanlar akademiyasi nashriyoti, 1957.
4. Abdullayev B. Suv resurslaridan samarali foydalanish asoslari. – Toshkent: Mehnat, 2015.
5. Raximov B. Korizlar va ularning tarixiy ahamiyati. – Toshkent: O'zbekiston, 2012.
6. www.ziyonet.uz
7. www.wikipedia.org